

“Home Bound”

อรรถ อินทร์คง

นักศึกษาศรีปริญญานอก คณะมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยคอร์เนล, สหรัฐอเมริกา

1

ต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2557 ผู้เขียนเดินทางกลับไปเชียงใหม่ เมืองซึ่งเป็น “สนาม” ในการทำงานเมื่อครั้งที่ผู้เขียนยังเป็นนักศึกษาปริญญาโท สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เหมือนเช่นทุกครั้ง ผู้เขียนชอบแวะเวียนไปที่ “บ้าน” สองหลัง อันเป็นพื้นที่ซึ่งช่วยก่อร่างสร้างความคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงกลองสะบัดชัย และวัฒนธรรมดนตรีของคนเมืองให้กับผู้เขียน หลังหนึ่งเป็นบ้านของพ่อครูมานพ ยาระณะ อีกหลังหนึ่งเป็นของพ่อครูคำ กาไวทย์ ทั้งสองไม่ได้เป็นครูโดยอาชีพ หากแต่ใช้ทั้งชีวิตเป็นครู การสนทนากับท่านทั้งสองในยามที่ได้กลับไปเยี่ยมสนามทำให้ผู้เขียน “ใจร่ม” ทุกครั้ง

กลับไปคราวนี้ต่างจากครั้งก่อนๆ เพราะเจ้าของบ้านคนหนึ่งไม่อยู่เสียแล้ว การกลับไป “บ้าน” ของพ่อครูคำ เป็นการไปส่งพ่อครูซึ่งกำลังเดินทางไกลไปสู่อีก ภูมิภาคหนึ่ง บ้านหลังเดิมที่เคยเป็นทั้งโรงเรียน โรงฝึกมือทำกลอง โรงอาหารและที่พักพิง ให้กับลูกศิษย์ลูกหาที่มาจากต่างถิ่น กลายเป็นเรือนพักกายครั้งสุดท้ายก่อนเดินทางไกล นอกไปจากเสียงพระสวด ทุกคำคือนลูกศิษย์จากทั่วสารทิศจะผลัดกันตีกลอง เพลงสะบัดชัย แม้เป็นเสียงที่คุ้นเคยเพราะได้ยินได้ฟังทุกครั้งที่มาบ้านหลังนี้ หากแต่

ความหมายของเสียงกลองในยามนี้ กลับเป็นได้ทั้งเสียงที่สร้างความ “ม่วนใจ” ให้พ่อครู และเสียงแห่งการรำลา เสียงร่ำกลองที่พ่อครูสร้างขึ้นดังกังวานต่อเนื่องจนกระทั่ง วาระสุดท้ายที่ร่างของพ่อครูมอดไหม้เหลือเพียงเถ้าถ่านที่เชิงตะกอน

หลายปีก่อนเสียงกลองสะบัดชัยเป็นเสียงที่แปลกและแปร่งสำหรับผู้เขียน ทั้งสำเนียงและความหมายของตัวตนคนเมืองที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง การใช้เวลาใน “บ้าน” ของพ่อครูทั้งสองทำให้สำเนียงและความหมายของเสียงค่อยๆ ซึมซับสู่การรับรู้ของผู้เขียน เช่นเดียวกับการฝึกหัดตีกลองที่กล่อมเนื้อเรื้อนกายค่อยๆ จดจำภาษา และท่าทางโดยไม่รู้สึกรัดฝืนเหมือนเมื่อแรกเริ่ม ความไพเราะที่ครั้งหนึ่งรับรู้ได้ด้วย โสตสัมผัสกลายเป็นความไพเราะที่รับรู้ด้วยใจ ผ่านความเคารพศรัทธาตัวตนของผู้คนที่เรารู้จักและผูกสัมพันธ์มาหลายปี คงเป็นเช่นเดียวกับนักเรียนมัธยมศึกษาคนอื่นๆ สายสัมพันธ์ที่กินระยะเวลานานนับปี เปลี่ยนคนรู้จักให้กลายเป็นคนคุ้นเคย เปลี่ยนผู้ให้ ข้อมูลเป็นคู่สนทนา เป็นที่ปรึกษา เป็นญาติผู้ใหญ่ และเป็นกัลยาณมิตร สายสัมพันธ์ที่ ถักทอเช่นนี้ยังทำให้ “สนาม” กลายเป็น “บ้าน” อีกหลังของนักมนุษยวิทยาด้วย

2

กลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2557 ผู้เขียนเริ่มต้นการเดินทางครั้งใหม่สู่ห้องเรียนวิชา มานุษยวิทยาที่ห่างจาก “บ้าน” ไปไกลอีกซีกโลก เช่นเดียวกับการเดินทางไปอยู่ใน “สนาม” ครั้งแรก ทุกคนเป็นคนแปลกหน้าซึ่งกันและกัน ไม่มีสรรพเสียงใดเป็นความคุ้นเคย ไม่มีชั่วขณะใดเป็นภาพจดจำ ไม่มีหนังสือเล่มใดที่เคยรู้จัก แม้กระทั่งหนังสือที่เราเคยอ่านมาแล้วก็ตาม การพบเจอสิ่งใหม่ในต่างแดนเป็นทั้งความตื่นตาตื่นใจ และเศร้าหมองในบางครั้งสำหรับผู้เขียน โดยเฉพาะในยามที่คิดถึง “บ้าน” ความระลึกถึงบ้านค่อยๆ คลี่คลายลงเมื่อผู้เขียนเริ่มมองเห็น “ห้องเรียน” ชัดขึ้นและเชื่อมโยง “บ้าน” ของตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของห้องเรียนนั้น ด้วยวิธีนี้ช่วยให้รู้สึกได้ว่า “บ้าน” อยู่ไม่ไกลนัก

14 สัปดาห์ของการเรียนวิชามานุษยวิทยาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักศึกษาทุกคนจะได้อ่านงานชาติพันธุ์นิพนธ์เกี่ยวกับประเทศต่างๆ ในอุษาคเนย์ เป็นเช่นที่อาจารย์เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน กล่าวไว้ว่า “บางครั้งการเดินทางไกลข้ามโลก ก็เพื่อกลับไปบ้าน” ห้องเรียนมานุษยวิทยาช่วยฉายภาพความเป็นไปภายใน “บ้าน” และ “เพื่อนบ้าน” อย่างหลากหลาย ชีวิตของผู้คนเหล่านั้นเดินทางมาสู่การรับรู้ของผู้เขียน และช่วยเปิดบางแง่มุมที่ผู้เขียนไม่เคยรู้ หรือช่วยเปลี่ยนความเข้าใจที่ผิดมาโดยตลอด

ไม่ว่าจะเป็น โลกของ Lesbi ในดินแดนที่เคร่งครัดเรื่องศาสนา อเมริกันดริมสำหรับฟิลิปปินโน ความทรงจำของชาวจีนหลังเหตุการณ์นองเลือดย่านไชน่าทาวน์เมืองจากราตาร์ ดนตรีแร็ปพม่า สงครามเวียดนามสำหรับคนเวียดนามคือสงครามอเมริกา หรือแม้กระทั่งผีแม่กากับสมเด็จโตฯ ในการรับรู้ของชาวตะวันตก ประสบการณ์และความรับรู้จากเพื่อนร่วมชั้นที่เติบโตมาจากสังคมที่แตกต่างกัน ทั้งจากดินแดนตะวันออกและตะวันตก กลับช่วยปะติดปะต่อความทรงจำร่วมที่แหงนวินชาตๆ เกินๆ ของผู้เขียนเกี่ยวกับ “บ้าน” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อีกประสบการณ์หนึ่งที่เชื่อมโยงผู้เขียนกลับไปใกล้บ้าน คือการเรียนวิชาทฤษฎีมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นวิชาที่นักเรียนมานุษยวิทยาแทบทุกคน (น่าจะ) มีประสบการณ์ร่วมร่วมกันไม่มากนักน้อย ความยากลำบากอย่างหนึ่งคือการอ่านตำราและบทความจำนวนมากมหาศาล แต่เข้าใจมันเพียงน้อยนิด แม้จะเคยอ่าน เคยเรียนมาแล้วก็ตาม แต่ผู้เขียนกลับรู้สึกราวกับว่านี่คือครั้งแรกที่อ่าน วันหนึ่งอาจารย์ผู้สอนบอกกับผู้เขียนว่า “เป้าหมายหลักของการอ่านในวิชานี้ไม่ใช่เพื่อความเข้าใจ คุณรู้ไหมหนังสือบางเล่มฉันเองยังอ่านเป็นสิบบรอบ อันที่จริงยิ่งคุณอ่านมากคุณยิ่งน่าจะมีปัญหากับมัน สำหรับเทอมนี้ขอแค่ให้คุณฝึกระมัดระวังตัวหนังสือหรือข้อเขียนที่ทำให้คุณเพลิดเพลินจนลืมวิธีคิดที่แฝงเร้นอยู่เบื้องหลังก็พอ” ถ้อยความคิดนี้ดึงผู้เขียนกลับไปถึงความทรงจำเมื่อแรกที่เริ่มเรียนวิชาทฤษฎีมานุษยวิทยาเมื่อครั้งปริญญาโท ในภาคเรียนหนึ่งอาจารย์ผู้สอนขอให้นักศึกษาอ่านตำราเพื่อตั้งคำถาม และนำคำถามนั้นมาจับฉลากเพื่อแลกเปลี่ยนตอบกับเพื่อนในชั้นเรียน เวลานั้นผู้เขียนคิดเพียงแต่ว่าขอให้อ่านเจอประเด็นที่จะตั้งคำถามได้ และจับฉลากได้คำถามของเพื่อนที่พอจะตอบได้ แม้ในความเป็นจริงจะลงเอยด้วยการตอบคำถามได้เพียง 1 ใน 4 ของคำถามทั้งหมดในภาคการศึกษานั้น แต่ผู้เขียนกลับพบว่าวิธีการเรียนการสอนเช่นนั้น ถือว่ามีคุณูปการสำหรับการเรียนวิชาทฤษฎีมานุษยวิทยาอย่างมาก โดยเฉพาะการฝึกอ่านเชิงวิพากษ์และตั้งคำถาม ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนการสอนที่ผู้เขียนเผชิญอยู่ในขณะนี้ อีกทั้งยังทำให้เข้าใจว่า คำถามและคำตอบล้วนเป็นเรื่องอัตวิสัย คำตอบที่แตกต่างจากใจเราก็คงไม่ใช่คำตอบผิดถึงที่สุดแล้วทฤษฎีเหล่านี้ไม่ใช่กฎและกรอบอย่างที่คุณเคยเข้าใจ หากแต่เป็นหนทางหนึ่งที่นักเรียนมานุษยวิทยาจะได้ต่อเติมจินตนาการและสร้างบทสนทนาอันไม่รู้จบ (อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังคงไม่สามารถสร้างบทสนทนาที่ดีกับท่านนักคิดเหล่านั้นได้)

ปลายปี พ.ศ. 2557 ผู้เขียนเดินทางกลับมา “บ้าน” ที่กรุงเทพฯ หลังจากห่างไปเพียงแค่ 6 เดือน ก่อนกลับบ้านเพื่อนคนหนึ่งบอกกับผู้เขียนว่า “กลับบ้านแล้วจะคิดถึงบ้านมากขึ้น” ฟังแล้วออกจะประหลาดใจว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น จนกระทั่งกลับถึงบ้านความรู้สึกอย่างที่เพื่อนบอกกลับเกิดขึ้นจริงๆ บ้านที่เราคุ้นเคยกระทั่งหลับตาเดินได้ กลายเป็นพื้นที่แปลกใหม่อีกครั้ง การสำรวจบ้านอาจอยู่บนฐานของความคุ้นเคย บางสิ่งเพิ่มเติมมีใหม่ บางสิ่งหายไป “บ้าน” อีกครั้งที่ผู้เขียนตั้งใจกลับไปสำรวจให้หายคิดถึงคือที่ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ที่ซึ่งใครหลายคนถือเป็น “บ้านเก่า” และยงวนเวียนผ่านไปมาอยู่เสมอ แม้ไม่ได้นัดหมายใครเป็นพิเศษ หากแวะไปเยี่ยมได้เจอเพื่อนเก่า

ความหมายของ “บ้าน” ไปไกลกว่าพื้นที่ทางกายภาพที่เราคุ้นเคย รู้สึกปลอดภัย หรือสบายใจ ในความเป็นจริงเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ทุกบ้านล้วนเป็นสับสน มีทั้งสิ่งที่กลมกลืนและสิ่งที่ตัดกันจนแทบตา แต่ “บ้าน” ก็เป็นอาณาบริเวณที่หล่อหลอมตัวตนของคนแต่ละคนขึ้นมา ความรู้สึก “คิดถึงบ้าน” ผูกพันอยู่กับการคิดถึง “ตัวตน” ที่เราถูกหล่อหลอมมา วิชามานุษยวิทยาที่หล่อหลอมให้นักมานุษยวิทยาเดินทางไกลเพื่อเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ท้ายที่สุดก็อาจสายเส้นแบ่งพรมแดนนั้น แม้วานักมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นคนนอกยากที่จะกลายเป็นคนในโดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามนักมานุษยวิทยาไม่อาจหลบหนีจากการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่พวกเขาศึกษาได้ หรือกระทั่งอาจกลายเป็นส่วนหนึ่งของบ้านหลังนั้นโดยไม่รู้ตัว มานุษยวิทยาที่ผู้เขียนรู้สึกจึงไม่ได้ผลักดันให้ผู้เรียนไปไกลบ้านแม้แต่หน่อย เพราะสุดท้ายการศึกษาคนอื่นและวัฒนธรรมอื่นไม่ต่างจากการกลับบ้านของตัวเอง